

ALKOHOLKONSUMTION – VANOR OCH VOLYM

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

År 1955 försvann motboken. Den hade införts 1917 i syfte att minska svenska folkets alkoholkonsumtion genom att begränsa månadsransonen. Bakgrunden var det omfattande superiet. Genom att man bara kunde köpa alkohol på motbok kunde konsumtionen begränsas. Motbok lämnades ut först efter ansökan som visade att man levde skötsamt. Andra begränsningar var att motboken huvudsakligen var förbehållen män över 25 år, men kunde även efter prövning ges till yrkesverksamma ogifta kvinnor (Björ m.fl., 1985). Under motboksperioden minskade alkoholkonsumtionen kraftigt – till i genomsnitt drygt tre liter ren alkohol per år och person i slutet av 1950-talet, jämfört med omkring sex liter i slutet av 1800-talet (SCB, 1960). Konsumtionen var i huvudsak starksprit, trots att motboken innebar relativt små restriktioner för den som ville köpa vin.

När motboken avskaffades 1955 utblev till en början den befarade konsumtionsökningen, men under 1960-talet började alkoholintaget att stiga. Det ledde till nya restriktioner ackompanjerade av folkhälsokampanjer. Följden blev en viss minskning i drickandet och konsumtionen höll sig sedan på en stabil nivå fram till mitten av 1990-talet för att sedan öka i samband med Sveriges EU-inträde (Ramstedt m fl, 2010a, 2010b). Nu infördes sänkta skatter på öl och vin, lädvin introducerades och det blev lördagsöppet på Systembolaget (Ramstedt m fl, 2009; Weibull m fl, 2010; Weibull, 2012). Samtidigt blev det tillåtet med en ökad införselkvot av alkohol från andra EU-länder, något som utnyttjades av många svenskar särskilt i södra Sverige (Holmberg & Weibull, 2006).

De minskade restriktionerna har fått till följd att det har blivit svårare att ge en rättvisande skattning av den totala alkoholkonsumtionen i Sverige. Så länge Systembolaget var den helt dominerande källan för alkohol var försäljningsstatistiken ett bra riktmärke, men med ökad privat införsel och längre vistelser i andra länder kompliceras bilden. Att mäta människors alkoholkonsumtion är överlag problematiskt och metoderna varierar. Inom Europa bygger man i huvudsak på frågeundersökningar, som kan skilja sig relativt mycket åt mellan enskilda länder (Bloomfield et al, 2011).

I Sverige görs mätningar av alkoholkonsumtion av bland andra Statens Folkhälsoinstitut (t ex Statens Folkhälsoinstitut, 2011) och Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD) vid Stockholms universitet, som även svarar för en regelbunden sammanställning av data från olika källor som skattar den samlade *alkoholkonsumtionen* i Sverige (t ex Ramstedt, 2010a). Dessa studier syftar primärt till att skatta den samlade konsumtionsvolymen av alkohol i Sverige. De studier av

alkoholkonsumtion som SOM-institutet inledde år 1992 inom ramen för institutets livsstilmätningar har däremot avsett att studera svenska folkets *alkoholvanor* och utgått från hur ofta man dricker olika slag av alkohol (Weibull, 2012). Sedan 2010 har SOM-undersökningarna även prövat att introducera ett mått på hur mycket personer dricker av olika alkoholhaltiga drycker.¹ I det följande är avsikten att relatera våra analyser av svenska folkets alkoholvanor till konsumtionsvolymen. Frågan är vilket samband som finns mellan att dricka alkohol mer eller mindre regelbundet och den mängd man dricker – och hur mönstret ser ut i olika grupper.

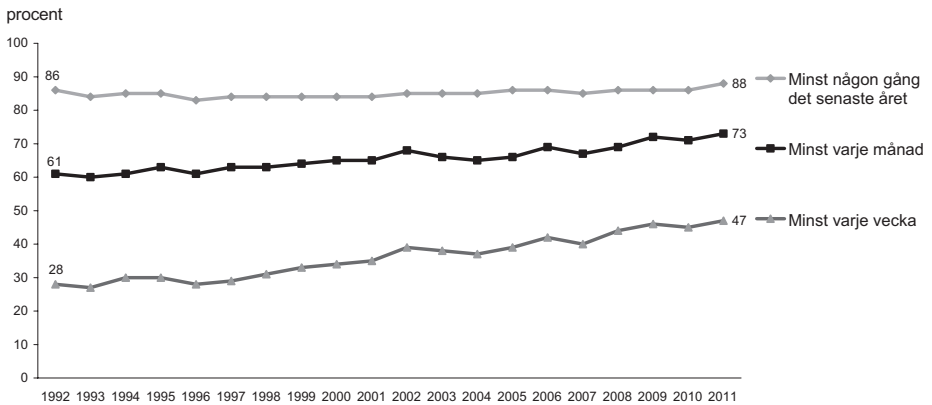
Svenska alkoholvanor

Enligt den samlade översikten från SoRAD drack en genomsnittlig invånare i Sverige över 15 år 2010 drygt nio liter ren alkohol. Av alkoholen kom knappt två tredjedelar från Systembolaget medan resandeförseln uppskattades stå för cirka 15 procent (Ramstedt, 2010a).² Tendensen för de senaste fem åren visar på en svag nedgång från toppåret 2004. Då var genomsnittsvolymen 10,5 liter, varav resandeförseln beräknades stå för över 25 procent, vilket var den högsta nivå som uppmätts i Sverige. Minskningen efter 2004 beror på dessa skattningar således nästan helt på att resandeförseln bedöms ha minskat.³

Det mått som sedan 1992 använts i de nationella SOM-undersökningarna är inte enkelt jämförbart med det volymmått som används av SoRAD, eftersom huvudfrågan i den nationella SOM-undersökningen gäller hur ofta man dricker alkohol, inte hur mycket. Det är därför inte nödvändigtvis något anmärkningsvärt i att svaren på frågan om hur ofta man dricker starksprit, vin eller öl inte uppvisar samma trend under det gångna decenniet. Den nedgång som SoRAD:s volym-skattning redovisar efter 2004 kan inte iakttagas för vanan att dricka alkohol. SOM-undersökningens vanekurva visar tvärtom en långsamt uppåtgående tendens under hela mätperioden – alkoholdrycker finns allt oftare med i våra vanor (figur 1).

Det mönster som vi kan se i alkoholvanorna är att de som dricker alkohol uppger att de gör det oftare. De som aldrig dricker alkohol ligger på drygt tio procent hela perioden, medan andelen som dricker starksprit, vin eller öl minst någon gång i veckan har på knappt tjugo år ökat från 28 till 47 procent. Också andelen som dricker alkohol minst någon gång i månaden har ökat: sällan-konsumenterna förefaller ha fått mer frekventa vanor. Andelarna ligger på samma nivå som den undersökning av alkoholvanor som Statens Folkhälsoinstitut genomförde 2010 (Statens Folkhälsoinstitut, 2011).

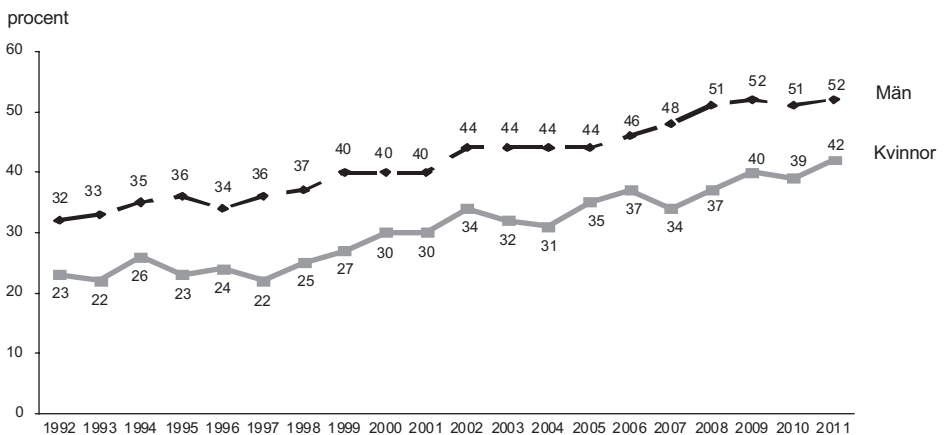
Figur 1 *Andel som dricker alkohol minst varje vecka under de senaste 12 månaderna respektive minst någon gång under de senaste 12 månaderna 1992-2011 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?', där 'Druckit sprit/vin/starköl' ingår som ett av ett stort antal delfrågor. De 7 svarsalternativen lyder: 'Ingen gång'; 'Någon gång under de senaste 12 månaderna'; 'Någon gång i halvåret'; 'Någon gång i kvartalet'; 'Någon gång i månaden'; 'Någon gång i veckan', 'Flera gånger i veckan'.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1992-2011.

Figur 2 *Regelbundna alkoholvanor bland kvinnor och män 1992-2011 (procent som dricker alkohol minst en gång per vecka)*

Kommentar: Med regelbundna alkoholvanor menas konsumtion av starksprit/vin/starköl minst någon gång i veckan. Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan. Se i övrigt anmärkningen under figur 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Tendensen är i stort sett densamma för alla grupper. Som vi kan se följer kvinnor och män samma trend (figur 2). Detsamma gäller mönstren i drickandet. Kvinnor ligger alla undersökta år omkring tio procentenheter lägre än männen. De yngsta ligger lägre än medelålders och äldre. I likhet med vad vi har observerat i tidigare års mätningar finns den mest frekventa alkoholkonsumtionen bland högre tjänstemän och bland högutbildade. År 2011 var andelen som dricker alkohol minst en gång i veckan i dessa två grupper 67 respektive 59 procent, vilket gör att det är rimligt att betrakta dem som riskgrupper i fråga om alkoholrelaterad ohälsa (Ramstedt m fl, 2010b; Weibull, 2012). Minst frekvent alkoholdrickande finns bland personer mellan 16 och 29 år (32 procent).

När det gäller olika alkoholdrycker är det vin som dominerar i fråga om frekvens. Omkring var tredje person boende i Sverige dricker vin minst en gång i veckan, medan en femtedel aldrig dricker vin (tabell 1). Starksprit dricks minst regelbundet – 10 procent dricker starksprit minst en gång i veckan, en knapp tredjedel gör det aldrig. En dryg tredjedel dricker aldrig starköl, knappt en femtedel gör det minst en gång i veckan. En annan iakttagelse är att vin är den dryck som ligger högt när det gäller alkoholdrickande flera gånger i veckan med knappt tio procent. Mönstret är relativt stabilt för de fyra år frågan ställts inom ramen för SOM-undersökningen, möjligen med en liten minskning för starksprit och någon ökning för vin.

I fråga om starksprit finns den högsta andelen med konsumtion minst en gång i veckan bland män, äldre, medelutbildade och högre tjänstemän, medan den regelbundna konsumtionen av starksprit är särskilt låg bland kvinnor. Den relativt stora skillnaden i kvinnors och mäns starkspritsvanor gäller i alla åldrar. Vindrickandet ligger däremot något högre bland kvinnor än bland män, särskilt i åldersgruppen 50–64 år. Även högutbildade och högre tjänstemän kännetecknas av en frekvent vinkonsumtion, medan det i mindre grad gäller de yngsta och lågutbildade. Starköl är framför allt männens revir med tre gånger så frekvent användning som bland kvinnor, särskilt i åldersgruppen 30–49. I övrigt finns det relativt små skillnader i frekvensen att dricka starköl.

I tabell 2 redovisas även alkoholkonsumtionen för några andra grupper. Det kan bland annat utläsas hur konsumtionsfrekvensen för alkohol ser ut i olika delar av Sverige och efter partisympati. Den mest frekventa alkoholkonsumtionen finner vi i Stockholm – 54 procent uppger att de dricker alkohol minst någon gång i veckan, jämfört med 31 procent i Övre Norrland. Det visar sig vara vinkonsumtionen som är särskilt frekvent i Stockholm, medan starksprit och starköl ligger något lägre. I Övre Norrland ligger frekvensen på samtliga tre alkoholdrycker klart under genomsnittet.

När det gäller partiernas sympatisörer visar sig moderat- och folkpartisympatisörer ha den mest frekventa alkoholkonsumtionen, minst frekvent är de kristdemokratiska sympatisörernas konsumtion. I fråga om enskilda drycker skiljer Sverigedemokraternas sympatisörer ut sig genom att ha den mest frekventa starkspritskonsumtionen, vinkonsumtionen är mest frekvent bland sympatisörer till Vänsterpartiet, Moderaterna och Folkpartiet. Starkölsdrickandet uppvisar i stort sett samma mönster

Tabell 1 Regelbundna alkoholvanor efter typ av dryck, 2010 och 2011 (procent)

		Frekvens					Flera ggr/v	Summa procent	Antal svarande
		Ingen gång	År/halvår	Kvartal	Månad	Vecka			
Sprit/vin/starköl	2010	14	8	7	26	33	12	100	1 776
	2011	12	8	7	26	35	12	100	2 997
Starksprit	2010	29	24	14	22	9	2	100	1 656
	2011	30	23	14	23	9	1	100	1 527
Vin	2010	22	14	10	24	23	7	100	1 653
	2011	19	14	9	24	26	8	100	1 534
Starköl	2010	34	15	10	23	15	3	100	1 658
	2011	34	14	10	23	16	3	100	1 538
Cider	2010	45	25	13	12	4	1	100	1 658
Druckit sig berusad	2010	57	21	8	11	2	1	100	1 658
	2011	54	22	10	11	3	0	100	1 540

Kommentar: Den samlade alkoholfrågan fanns 2010 i Riks-SOM 1 och år 2011 i både Riks-SOM 1 och Riks-SOM 2. Övriga frågor fanns båda åren enbart i Riks-SOM 3. Frågan om Cider ställdes inte 2011. Se i övrigt anmärkningen under figur 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2011.

men här ligger de sverigedemokratiska sympatisörerna i tätgruppen, medan folkpartistiska ligger något lägre. Det är dock knappast frågan om någon politisk faktor utan bakom de olika vanorna kan man delvis ana partiernas sammansättning efter kön och ålder.

De demografiska skillnaderna i alkoholvanor mellan olika grupper ger även antydning om alkoholkonsumtionens funktion i olika grupper. Bland de yngsta handlar det ofta om att dricka tills man inte klarar mer, se nedan, medan alkoholen bland högutbildade är mer av sällskapsdryck, vilket inte minst framgår av att en relativt hög andel – 15 procent, i jämförelse med fyra procent bland de lågutbildade – dricker flera gånger i veckan (Weibull m fl, 2010).

Det är viktigt att understryka att alkoholvanorna inte bara är kopplade till demografiska och socioekonomiska faktorer. I själva verket är alkoholvanorna i fråga om enskilda drycker påverkade av andra vanor där alkoholkonsumtion är en integrerad del. Exempelvis finns det ett tydligt samband mellan kulturvanor som teater- eller operabesök och vindrickande, medan besök på sportevenemang ofta är kopplade till starkölsdrickande (Weibull m fl, 2010).

Tabell 2 Alkoholvanor i olika grupper 2010 och 2011 (procent)

	Minst en gång per vecka druckit:								Minst en gång per månad druckit sig berusad	
	Starksprit		Vin		Starköl		Starksprit/ /vin/stöl			
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Samtliga	11	10	30	34	18	19	45	47	15	14
Kön										
Kvinnor	5	4	30	36	8	9	39	42	10	11
Män	19	18	30	32	30	30	51	52	20	19
Ålder										
16 – 29	9	9	15	17	16	16	34	32	42	40
30 – 49	8	7	27	34	18	18	45	47	17	18
50 – 64	14	12	41	40	22	27	54	54	9	9
65 – 85	13	12	31	37	15	13	41	46	3	1
Utbildning										
Lägutbildad	15	9	18	21	18	16	32	36	9	5
Medellägutbildad	12	13	25	27	18	20	42	43	20	19
Medelhögutbildad	8	10	33	33	19	14	51	48	16	19
Högutbildad	10	8	45	50	18	22	55	59	11	13
Familjeklass										
Arbetarhem	10	9	18	20	16	17	33	34	17	17
Tjänstemannahem	11	11	38	44	19	20	57	59	13	14
Hö tj mannahem	20	15	62	58	26	23	67	67	18	18
Företagarhem	13	12	42	44	26	23	52	57	10	8
Parti										
V	16	11	28	45	22	26	45	45	16	17
S	8	11	19	28	14	17	36	37	10	12
MP	7	9	33	35	16	16	43	45	16	16
C	5	7	22	20	18	13	44	41	19	14
FP	11	8	36	42	17	18	52	53	8	21
M	16	12	43	44	23	24	57	59	15	13
KD	8	0	26	22	9	4	35	34	8	4
SD	16	18	14	17	22	22	39	49	28	27
Boendeort										
Stockholm	15	11	43	47	23	18	53	54	14	16
Ö:a Mellansverige	12	15	33	35	18	23	45	46	17	15
Småland/öarna	18	11	25	25	18	23	40	44	20	14
Sydsverige	13	8	28	30	14	18	43	49	16	15
Västsverige	10	9	26	34	21	20	50	49	24	14
N:a Mellansverige	6	7	18	23	9	12	36	38	15	9
Mellersta Norrland	13	10	22	28	17	15	36	41	10	19
Övre Norrland	10	4	25	23	12	10	33	31	8	16

Kommentar: Alla data utom det som gäller total alkoholkonsumtion (Riks 1 + Riks 2) från Riks 3.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2011.

Ett annat perspektiv på alkoholvanor gäller frågan om att dricka sig berusad. I SOM-undersökningen har svarspersonerna fått svara på frågan om hur ofta man under de senaste tolv månaderna druckit sig berusad. De som uppger att de minst någon gång i månaden druckit sig berusade har de två senaste åren varit stabil på cirka 15 procent, medan andelen som aldrig gjort det är omkring 55 procent. Det kan alltid diskuteras hur formuleringen ”dricka sig berusad” uppfattas och det kan givetvis aldrig uteslutas att svaren påverkas av vad som är socialt förväntat och att det senare varierar mellan olika grupper.

Den grupp som särskilt skiljer ut sig är unga under 30 år. Bland dem är det 40 procent som uppger att de under det gångna året druckit sig berusade minst en gång i månaden, knappt 30 procent har aldrig gjort det. Lägst andel ”fylledrickare” finns bland de äldsta och bland lågutbildade. Grupper som ligger över genomsnittet för befolkningen är män, medelutbildade och högre tjänstemän.

Det vi kan kalla alkoholkulturen skiljer sig klart mellan de yngsta och övriga grupper. Gruppen unga ligger under genomsnittet i regelbunden alkoholkonsumtion men har den högsta andelen som uppger att de minst någon gång i månaden druckit sig berusade. Sambandet mellan uppgiven berusning och regelbundenhet i alkoholkonsumtion ligger på 0,83 (Pearson's r): att dricka alkohol blir närmast liktydigt med att dricka sig berusad. Mönstret kan synas anmärkningsvärt men känns igen från andra studier av alkoholkonsumtion bland unga (Svenska Folkhälsoinstitutet, 2011).⁴ Det talas i dessa om ”binge drinking” (Stanridge et al, 2004), på svenska ofta benämnt intensivdrickande (Weibull, 2012), som anses särskilt allvarligt när det gäller alkoholrelaterade leverskador (Kuntsche et al, 2004).

Om vi utgår från att sambandet mellan hur ofta man dricker alkohol och hur ofta man dricker sig berusad säger något om alkoholkulturen finns det tydliga skillnader mellan olika grupper. Det visar sig att i den äldsta åldersgruppen är korrelationen 0,23, att jämföra med 0,83 bland de yngsta. Bland högre tjänstemän och högutbildade, alltså de med mest frekvent alkoholkonsumtion, är korrelationerna endast 0,19 och 0,28, medan sambandet bland exempelvis boende i arbetarhem är 0,50. Däremot är det relativt små skillnader mellan kvinnor och män, även om korrelationen är något högre bland män. När det gäller berusningsdrickande är det 2011 mycket små skillnader mellan olika delar av Sverige.

Det finns också ett samband mellan vilken alkohol man regelbundet dricker och hur ofta man dricker sig berusad. Det visar sig att starksprits- och starkölskonsumtion har högst samband med berusning (Pearson's $r=0,50$ respektive 0,46), medan sambandet är klart lägre för vin (0,26). Mönstret är detsamma i samtliga åldersgrupper, men den yngsta gruppen har högre samband mellan alkoholvana och berusning oavsett vilken dryck det gäller. Det är relativt liten skillnad mellan män och kvinnor, men sambandet är något högre mellan vin och berusning bland kvinnor och mellan starköl och berusning bland män. Det senare avspeglar dock i huvudsak vilken typ av alkohol man oftast dricker.

Hur mycket alkohol dricker en svensk?

Den fråga som vi ställt oss i föreliggande analys är hur konsumtionsvolymen av alkohol hänger samman med alkoholvanorna som dessa mäts i SOM-undersökningen. Ett test genomfördes redan inom ramen för 2010 års SOM-undersökning, där vi frågade hur mycket alkohol svarspersonerna bedömde att de drack under en vanlig vecka. Eftersom utfallet bedömdes väl spretigt valde vi att 2011 istället fråga om alkoholkonsumtionen *under den senaste veckan* – möjligen beroende på osäkerhet om vad som är en vanlig vecka. Det är således en fråga i två steg: först om man druckit någon alkohol under den föregående veckan och sedan till dem som druckit minst någon typ av alkohol en fråga om hur mycket starksprit, vin respektive starköl man druckit. Som hjälp vid ifyllandet fanns illustrationer av hur mycket ett glas av respektive alkoholtyp normalt rymmer.⁵

Det visade sig att 63 procent av de svarande uppgav att de druckit minst någon alkohol under den gångna veckan, alltså en höstvecka 2011.⁶ Procenttalet är en

Tabell 3 Alkoholkonsumtion senaste veckan 2011

Andel som druckit minst någon alkohol (starksprit, vin, starköl)	63 procent
Av dem som druckit:	
-----	-----
minst någon starksprit	39 procent (n=377)
1 – 10 cl	65 %
11 – 30 cl	27%
31 cl -	8%
genomsnitt i cl	16
-----	-----
minst något vin	46 procent (n=734)
1 – 30 cl	34%
30 – 60 cl	37%
61 cl -	29%
genomsnitt i cl	62
-----	-----
minst någon starköl	43 procent (n=474)
1 – 30 cl	7%
30 – 100 cl	54%
101 cl -	39%
genomsnitt i cl	140

Kommentar: Frågan lyder: *Hur mycket öl/vin/sprit drack du under den senaste veckan? Ange i centiliter (cl).* Svartalternativen var *Jag har inte druckit någon alkohol alls* samt rutor för att föra in hur många centiliter man druckit av starköl, vin och starksprit. Rutorna har illustrerats med exempel på vad ett ordinarie öl-, vin- och drinkglas rymmer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

något högre andel än som uppgivit sig dricka alkohol minst varje vecka (47 procent), men en lägre andel än för minst en gång i månaden (73 procent). Det är också det rimliga resultat: de som fångas upp av frågan om den gångna veckan ska vara de som dricker alkohol varje vecka samt en viss andel av dem som gör det mer sällan, men som gjort det just den gångna veckan. Av dem som druckit minst något hade 39 procent druckit starksprit, 73 procent vin och 43 procent starköl. För att vi ska få en jämförelse med alkoholvanan måste vi räkna fram vad det blir utslaget på samtliga svarande. Det visar sig då att frågan om den gångna veckan i huvudsak fungerar bra även för de enskilda slagen av alkohol.⁷ Det gör att vi nu kan beräkna hur mycket genomsnittspersonerna druckit (tabell 3).

Tabell 4 är konstruerad så att den först anger andelen som konsumerat minst något av respektive alkoholdryck under den gångna veckan. Därunder anges den procentuella fördelningen på den druckna volymen och slutligen genomsnittsvoly-men. Sålunda har 39 procent druckit minst någon starksprit, av dessa har i sin tur 8 procent druckit mer än 30 centiliter och genomsnittsvoly-men är 16 centiliter. Genomsnittsvoly-men för vin bland dem som druckit minst något den gångna veckan är 62 centiliter och volymen starköl 140 centiliter.

Konsumtionsvolymen bland dem som druckit minst något av varje dryck kan också jämföras mellan olika grupper. Mönstret är i stort sett detsamma som vi sett i fråga om vanorna. Män konsumerar mer starksprit och starköl än kvinnorna, medan det inte finns någon könsskillnad i konsumtionen av vin. Konsumtionen av starksprit ligger något högre bland högre tjänstemän. Vinkonsumtionen är högre bland högutbildade, högre tjänstemän och företagare, medan starköl ligger högst bland de unga och i arbetarfamiljer. I dessa grupper har de som druckit alkohol också druckit relativt mycket.

När det gäller ålder är resultatet på en punkt avvikande från vad vi sett i fråga om konsumtionsvanor. Det gäller de yngstas konsumtion av starksprit. Tidigare konstaterade vi att vanan att dricka starksprit i den gruppen var lågfrekvent – nio procent av dem mellan 16 och 29 år uppgav att de drack starksprit minst en gång i veckan. Bland de unga som druckit någon alkohol under den gångna veckan – 53 procent – är 39 centiliter en klart större volym än vad som kunde förväntas. En fördjupad analys visar att det är en relativt liten grupp som drar upp genomsnittet på volymen. Det är möjligt att förklaringen därför kan ligga i det intensivdrickande som till viss del är utmärkande för den yngre gruppen.

Den avslutande frågan är hur den konsumerade volymen förhåller sig till hur ofta man dricker alkohol. Vårt intresse är att studera hur sambandet ser ut mellan den uppgivna vanan att dricka en viss typ av alkohol och hur mycket alkohol man dricker. Vår förväntan är att de som dricker oftare också dricker mer. Med det mått vi har använt för att beräkna volymen – hur mycket man druckit under den senaste veckan – ska vi förvänta särskilt stor volym bland dem som uppger sig ha för vana att dricka alkohol flera gånger i veckan. Det är också det resultat som visar sig i tabell 5 – och det gäller för samtliga tre alkoholtyper vi undersökt.⁸

Tabell 4 Genomsnitt bland dem som druckit respektive dryck 2011 (centiliter)

	Starksprit	Vin	Starköl
Alla	16	62	140
Kön			
Kvinnor	9	63	101
Män	19	65	155
Ålder			
16 – 29	39	58	198
30 – 49	13	60	148
50 – 64	10	58	144
65 – 85	14	73	83
Utbildning			
Lågutbildade	14	50	148
Medellågutbildade	18	52	148
Medelhögutbildade	23	71	154
Högutbildade	11	71	115
Familjeklass			
Arbetarfamilj	21	50	167
Tjänstemannafamilj	11	62	121
Högre tjänstemannafamilj	(22)	84	154
Företagare	(16)	84	(131)
Partisympati			
V	15	76	170
S	15	67	164
MP	11	84	(138)
FP	13	71	(113)
M	13	61	128

Kommentar: Om frågan se anmärkning till tabell 3. Antalet svarspersoner varierar betydligt mellan olika grupper. I de flesta grupper är det omkring 100 eller högre. Centiliter inom parentes är baserade på under 50 personer och antalet C- och SD-sympatisörer är alltför få för att kunna analyseras.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

För starksprit gäller att den uppgivna dryckesvolymen senaste veckan stiger linjärt med frekvensen i drickandet. De som uppger sig dricka starksprit åtminstone någon gång om året har i genomsnitt druckit fem centiliter den gångna veckan, och de som uppger sig dricka varje vecka har druckit över 30 centiliter. Det framgår också att den stora skillnaden är mellan att dricka en respektive flera gånger i veckan; de

Tabell 5 Volymen drucken alkohol under den gångna veckan bland dem som druckit minst någon alkohol efter uppgiven vana att dricka olika typer av alkohol 2011 (centiliter)

Alkoholtyp	Uppgiven vana						Totalt
	Någon gång/år	Någon gång halvår	Någon gång kvartal	Någon gång månad	Någon gång vecka	Flera gånger i veckan	
Starksprit	(5)	(5)	(9)	13	17	(31)	14
Vin	(27)	(25)	(28)	(41)	55	130	62
Starköl	(66)	(52)	(78)	116	144	311	140

Kommentar: Om frågan se anmärkning till tabell 3. Antalet svarspersoner varierar betydligt mellan olika grupper. Centiliter inom parentes är baserade på färre än 40 personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

som uppger att de brukar dricka starksprit flera gånger i veckan har då de tillfrågats om den senaste veckan uppgivit en konsumtionsvolym som är nästan dubbelt så stor som de som uppger att de brukar dricka sprit någon gång i veckan.

Mönstret är i princip detsamma för konsumtionen av vin och starköl. De som uppger att de brukar dricka dessa drycker flera gånger i veckan har under den gångna veckan haft en konsumtionsvolym som är mer än dubbelt så stor som den bland dem som druckit en gång i veckan. Det finns samtidigt en intressant skillnad i förhållande till starkspritskonsumtionen. De som uppgivit mindre regelbundna alkoholvanor ändå har haft en förhållandevis stor konsumtion den gångna veckan. Möjligen kan det tolkas så att vin och starköl är alkoholdrycker som inte i lika stor utsträckning associeras med alkoholkonsumtion: det är något man då och då dricker men tänker inte på det som alkohol eller som en del i sina alkoholvanor – men när man funderar på vad man druckit senaste veckan påminner man sig också dessa drycker. Det gäller inte minst för alkoholkonsumtion kopplad till andra aktiviteter, t ex vin på teatern eller starköl på *after work* (Weibull, 2012). En annan möjlig förklaring är att vin och starköl är alkoholdrycker som är mindre känsliga att uppge i svaret på en enkät och därför har en större volym.

Alkoholvanor och alkoholvolym

På motbokens tid var alkoholkonsumtionen i Sverige lättare att bedöma. Idag är sådana bedömningar komplicerade, särskilt när det gäller att uppskatta hur alkoholkonsumtion förändrats över tid. Trenderna påverkas inte bara av det faktiska

drickandet utan av vad som är socialt accepterat att svara och vilka skillnader som kan finnas mellan olika alkoholdrycker (Weibull m fl, 2010). Omfattningen av alkoholrelaterade sjukdomar kan på något längre sikt ge oss en indikation på den samlade konsumtionen genom att se på konsekvenserna (Ramstedt m fl, 2010) men hjälper oss inte att förstå hur konsumtionen utvecklas på individnivå.

SOM-institutets bidrag till förståelsen av alkoholkonsumtionen har främst gällt alkoholvanor. Den fråga vi ställt oss i årets analys är i vad mån vi kan se ett samband mellan alkoholvanor och hur mycket alkohol som dricks. Det handlar om regelbundet umgänge med alkohol också har betydelse för hur mycket man dricker. På den punkten kan vi förbehållslöst svara ja: konsumtionsvolymen är klart högre bland dem som dricker mest frekvent. Särskilt tydligt är mönstret bland dem som uppger sig dricka alkohol flera gånger i veckan.

En följdfråga är i vilken utsträckning det samlade resultat som framkommer i SOM-institutets mätningar ger en rimlig bild av alkoholkonsumtionen bland dem som bor i Sverige. Som första svar på den frågan gäller att vi inte – på samma sätt som exempelvis SoRAD – avser att redovisa en skattning av den totala alkoholvolymen. Vårt syfte är att belysa alkoholvanor och analysera dem som en del av svenska folkets olika livsstilar och intressen. Det vi kan uttala oss om är att umgänget med alkohol i Sverige har blivit klart mer frekvent under de senaste tjugo åren. Däremot kan vi inte säkert uttala oss i vad mån konsumtionsvolymen också har ökat.

Ett andra svar på frågan är att se på hur de mönster i alkoholvanorna vi studerar förhåller sig till andra mätningar som exempelvis resultaten från SoRAD:s monitorprojekt. Det visar sig då att de generella mönstren är desamma som i andra mätningar. Män har en större konsumtion än kvinnor och medelålders större än de äldsta (Statens Folkhälsoinstitut, 2011; Ramstedt m fl, 2010). Vi har därför anledning att tro att vi också i övrigt ger en rimlig bild av alkoholvanorna i olika grupper.

När det gäller den samlade alkoholvolymen som står i centrum för SoRAD:s monitorprojekt saknar SOM-institutet egentliga jämförelsemöjligheter. Monitorrapporten ställer samman data från olika källor, inte bara från frågeundersökningar utan också från försäljningsstatistik från Systembolaget, och gör en samlad skattning som även inkluderar bland annat privat alkoholförsel och smuggling (Ramstedt m fl, 2010a). SOM-institutets volymmått utgår från en genomsnittlig höstvecka och bygger enbart på en frågeundersökning. Den konsumtionsskattning vi kan göra kommer därför lägre än den som byggs på hela året.

Det återstår dock en intressant fråga. Monitorprojektets skattningar pekar på en minskande alkoholvolym, medan SOM-institutets vanemätning visar på ett allt mer frekvent intag av alkohol. Vad kan förklara de olika tendenserna? Monitorprojektet visar att det framför allt är minskad privatinförsel som ligger bakom nedgången, medan Systembolagets försäljning faktiskt ökar (Ramstedt m fl, 2010) och uppvisar i stort samma mönster som alkoholvanorna. En nyckel till förståelsen av skillnaden tycks således ligga i privatinförselns storlek. Här kan SOM-undersökningen inte bidra.⁹ Vi har inga jämförbara mätningar. Det enda vi kan konstatera är att Statens

Folkhälsoinstitut och SoRAD anger att svensken sedan 2004 totalt sett dricker mindre alkohol, medan SOM-undersökningen säger att svensken dricker oftare. Det är en god anledning till fortsatt analys.

Noter

- ¹ Det har skett inom ramen för projektet *Alkoholpolitisk opinionsbildning* finansierat av Systembolagets forskningsfond.
- ² Resandeförseln beräknas på grundval av uppgifter framtagna med hjälp av intervjuundersökningar genomförda av Synovate på uppdrag av SoRAD (Statens Folkhälsoinstitut, 2011:32). Vid sidan av köp på Systembolaget och privat införsel beräknas konsumtion på restaurang och bar, hembränning mm.
- ³ I SOM-undersökningen ställs även en fråga om hur ofta man handlat alkohol utomlands under de senaste tolv månaderna. Det visar sig att knappt 50 procent av allmänheten har gjort det minst någon gång per år, knappt 20 procent minst någon gång i halvåret. Andelarna är svåra att bedöma, eftersom vi inte vet vilken typ av inköp det gäller eller hur mycket. I en tidigare SOM-undersökning (2006) då frågan gällde *storhandlat* alkohol utomlands var andelen minst någon gång per år 30 procent (Holmberg och Weibull, 2006). Det vi kan se i resultaten från 2011 är att utlandsköp av alkohol är något vanligare bland personer i Stockholm och i Sydsverige samt bland högutbildade och högre tjänstemän. De senare är samma grupper som har en mer frekvent alkoholkonsumtion är genomsnittet. Det finns även ett klart samband mellan att handla alkohol utomlands och den egna alkoholvanan. Av dem som dricker starksprit minst en gång i veckan är andelen som handlat utomlands 78 procent, för dem som dricker vin varje vecka är andelen 65 procent och bland dem som dricker starköl varje vecka 72 procent – att jämföra med genomsnittet på 43 procent.
- ⁴ Andra studier (t ex Statens Folkhälsoinstitut, 2011) visar att intensivdrickande är vanligare bland unga män än bland unga kvinnor. Det finns inget sådant mönster i SOM-mätningen. Visserligen går tendensen i samma riktning – bland män mellan 16 och 29 år är andelen som druckit sig berusade minst en gång i månaden 42 procent, bland kvinnor i samma åldersgrupp är andelen 39 procent – men skillnaden är inte statistiskt säkerställd.
- ⁵ Frågans utformning framgår av frågeformuläret i bilagan: Frågeformuläret för SOM III, fråga 40.
- ⁶ Det bör framhållas att vi därmed inte fångar upp den högre alkoholkonsumtionen under sommaren och under större helger.
- ⁷ 39 procent av dem som druckit minst någon alkohol under den gångna veckan hade druckit starksprit – utslaget på samtliga svarande mellan 16 och 85 år

blir det 25 procent. Andelen ska jämföras med att 10 procent uppger sig ha för vana att dricka starksprit minst en gång i veckan och 33 procent minst en gång i månaden. För vin är procenten följande: 73 procent den gångna veckan, omräknat till samtliga blir det 46 procent vilket ska jämföras med att 34 procent av samtliga uppger sig dricka vin minst en gång i veckan och 58 procent minst en gång i månaden. För starköl är andelarna 43 procent omräknat till 27 procent att jämföra med 19 procent för minst en gång i veckan och 42 procent minst en gång i månaden. Det vi kan se är att starkspritskonsumtionen ligger lite högre och starkölskonsumtionen lite lägre än vad vi skulle förvänta oss på grundval av de uppgivna vanorna.

- 8 Det bör uppmärksammas att antalet svars personer i vissa grupper är få. Det gäller i första hand bland dem som har en mindre frekvent alkoholvana.
- 9 Som framgår av not 3 ställer SOM-undersökningen numera även frågor om alkoholinköp utomlands men dessa gäller inte införd volym.

Referenser

- Statens Folkhälsoinstitut (2011) *Alkohol. Underlag för folkhälsopolitisk rapport 2010*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut
- Bloomfield, Kim, Stockwell, Tim, Gmel, Gerhard, Rehn, Nina (2003) International Comparisons of Alcohol Consumption. *Alcohol Research and Health. The Journal of the National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism*. Vol 27, No 1, 2003.
- Björ, Jill; Bruun, Kettil och Frånberg, Per (1985) *Den svenska supen: en historia om brännvin, Bratt och byråkrati*. Stockholm Prisma.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) Besök på Calle Grenzshop. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Stockholm: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2009) Det är skillnad på vin, sprit och starköl. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2011) Alkoholvanor och alkoholopinion. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Kuntsche, Emmanuel, Rehm, Jürgen, Gmel, Gerhard (2004). "Characteristics of binge drinkers in Europe." *Social Science & Medicine* Vol 59: 113–27.
- Mäkelä, Pia; Mustonen, Heli och Österberg, Esa (2007) Does beverage type matter? *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 24, 617-629.
- Norström, Thor och Ramstedt, Mats (2009). Totalkonsumtionen av alkohol 1995-2007: Ekonomiska faktorer viktigare än tillgänglighet. *Alkohol och Narkotika*, nr 3, s. 28-33

- Ramstedt, Mats m fl (red; 2010a) *Tal om alkohol 2010: en statistisk årsrapport från Monitorprojektet*. SoRAD, Stockholms universitet.
- Ramstedt, Mats, Stokkeland, Knut, Hultcrantz, Rolf (2010b) Nytt alkoholmönster och fler leverskador efter Sveriges EU-inträde. *Läkartidningen* nr 22. 2010.
- SCB (1960) *Historisk statistik*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Stanridge, John B, Zylstra, Robert G, Adams, Stephen M (2004) Alcohol Consumption: An Overview of Benefits and Risks. *Southern Medical Journal* Vol. 97. No 7, 2004.
- Weibull, Lennart (2012) Alkoholvanor och alkoholopinion. I Fahlke, Claudia (red) *Handbok i missbrukspsykologi*. Malmö: Liber
- Weibull, Lennart, Fahlke, Claudia, Nilsson, Åsa (2010) Klass och livsstil i alkoholvanor. I Oskarson, M, Bengtsson, M och Berglund, T (red) *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil och politik*. Malmö: Liber.

